

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU

XXX. MEĐUNARODNI TEOLOŠKI SIMPOZIJ
30TH INTERNATIONAL THEOLOGICAL SYMPOSIUM

ULOGA TEOLOGIJE U DUHOVNOSTI HRVATSKOG NARODA U VREMENU TRANZICIJE OD KOMUNIZMA DO DEMOKRACIJE

THE ROLE OF THEOLOGY IN SPIRITUALITY OF CROATIAN PEOPLE IN TIMES OF TRANSITION FROM COMMUNISM TO DEMOCRACY

KNJIŽICA SAŽETAKA | BOOKLET OF ABSTRACTS

Split, 17.–18. listopada 2024. | Split, 17th – 18th October 2024

Dekan | Dean

Izv. prof. dr. sc. Šimun Bilokapić

Povjerenstvo za organiziranje znanstveno teoloških simpozija
Committee for Organization of Scientific-Theological Symposiums

Prof. dr. sc. Ivan Bodrožić, predsjednik

Doc. dr. sc. Miljenka Grgić

Prof. dr. sc. Ivica Žižić

Izv. prof. dr. sc. Josip Dukić

Doc. dr. sc. Domagoj Runje

Prof. dr. sc. Hans Mendl (vanjski član)

Teološki fakultet, Sveučilište Passau, Njemačka

Prof. dr. sc. Zbigniew Szczepan Formella (vanjski član)

Papinsko salezijansko sveučilište, Rim, Italija

Prof. dr. sc. Stanko Gerjolj (vanjski član)

Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija

Kontakt | Contact

Antonija Krokari Žaja, mag. theol.

akrokar@kbf.unist.hr | 021/308-322

Lektura i prijevod | Proofreading and translation

Diana Kačić Duplančić

Grafička priprema | Graphic design

Paola Jukić, dipl. ing.

Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu

cus@kbf-st.hr

Održavanje simpozija pripomogli su:

Splitsko-makarska nadbiskupija

Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja

Sveučilište u Splitu

Split, 2024.

SADRŽAJ

DR. SC. VITTORIO V. ALBERTI

Europa ciljeva ili kraja? Kriza i nihilizam; estetika i humanizam	5
<i>Europe of objectives or of the end? Crisis and nihilism; aesthetics and humanism</i>	6

DR. SC. CSABA TÖRÖK

Doba tranzicije: Prijetnje i prilike	7
<i>Age of Transition: Threats and Opportunities</i>	8

DR. SC. RAFAEL DOMINGO, PROF. PRAVA

Politička duhovnost i duhovna politika	9
<i>Political Spirituality and Spiritual Politics</i>	11

PROF. DR. SC. IVICA RAGUŽ

Javno svjedočenje vjere nekoć i danas. Neke teološke smjernice	12
<i>Public testimony of faith once and now. Some theological guidelines</i>	13

PROF. DR. SC. MLADEN PARLOV

Stožeri duhovnosti hrvatskog naroda za 21. stoljeće	13
<i>Strong points of spirituality of Croatian people for 21st century</i>	15

DOC. DR. SC. EMANUEL PETROV

Poticaji Ivana Pavla II. europeizaciji Hrvatske	17
<i>Encouragements by John Paul II in Europeanisation of Croatia</i>	18

PROF. DR. SC. ALOJZIJE ČONDIĆ

Tranzicija društva i potrebna transformacija pastoralna u Crkvi u Hrvata	19
<i>Transition of society and necessity of pastoral transformation in Croatian Church</i>	21

IZV. PROF. DR. SC. ELVIS RAŽOV – IZV. PROF. DR. SC. ARKADIUSZ KRASICKI

Karizmatički model župe kao zajednice zajednica	22
<i>Charismatic parish model as community of communities</i>	24

IZV. PROF. DR. IVICA PAŽIN

Spor(n)ost školskoga vjeronauka u preobrazbi hrvatskog društva	26
<i>Slowness/Disputability of school religious education in transformation of Croatian society</i>	27

IZV. PROF. DR. SC. DOMAGOJ RUNJE

Razvoj kulture čitanja Svetoga pisma u hrvatskom narodu od Godine velikoga zavjeta 1976. do danas	29
<i>Evolution of culture of Holy Scripture reading in Croatian nation from the Year of Great Vow 1976 till today</i>	<i>30</i>

PROF. DR. SC. KRUNOSLAV NIKODEM – SILVIJA BUNJEVAC NIKODEM, PROF.

Stabilnost i/ili promjena vrijednosti u hrvatskom post-tranzicijskom društvu	31
<i>Stability and/or change of values in Croatian post-transition society</i>	<i>33</i>

PROF. DR. SC. JADRANKA GARMAZ – DORIS ŽURO, MAG. SOC.

Neki aspekti religioznosti mladih. Istraživanje među krizmanicima na području Splitsko-makarske nadbiskupije, Hvarske i Dubrovačke biskupije	35
<i>Some aspects of religiosity among youth. Research among confirmands of the Archdiocese of Split-Makarska, the Diocese of Hvar and Dubrovnik</i>	<i>37</i>

IZV. PROF. DR. SC. EDVARD PUNDA

Kako čuti krizmanike? - početak i model prenošenja vjere krizmanicima	39
<i>How to hear confirmands? – beginning and model of faith transmission to confirmands</i>	<i>40</i>

DOC. DR. SC. IVICA JURIĆ

Stavovi svećenika SMN o kvaliteti pripreve za krizmu	42
<i>SMN priests' attitudes about quality of preparation for confirmation</i>	<i>43</i>

DR. SC. GINA ŠPARADA – DR. SC. NENAD PALAC

Vjeroučitelji i njihova uključenost u župnu katehezu	45
<i>Religion teachers and their involvement in parish catechesis</i>	<i>46</i>

EUROPA CILJEVA ILI KRAJA? KRIZA I NIHILIZAM; ESTETIKA I HUMANIZAM

Dr. sc. Vittorio V. Alberti

Papinsko Sveučilište Gregoriana,
kulturni online časopis "Dijalektička sinteza"

Tijekom Hladnog rata, zapadno područje, sa svojim dilemama i ograničenjima, imalo je vlastiti identitet slobode, pravde i demokracije koji je proizvodio kulturološki osjećaj i kvalitetu. Padom Berlinskog zida, koji se podudarao s posljednjom velikom tehnološkom revolucijom, ovaj identitet je ušao u duboku krizu, i prevladala je antropološka hegemonija komercijalizma i individualizma dok je, u suštini, pad ideologija ukazao na doba nihilizma. Ukratko, već trideset godina postoji jedna radikalna kulturološka kriza/korupcija. A Katolička Crkva? Ona ima svojih nedosljednosti i njen klerikalizam, prvi neprijatelj kršćanstva, a posebno Vatikana kojega javno mnijenje poima kao izraz ovih karakteristika. Kulturna korupcija, neoliberalna globalizacija, suverenost, nihilizam, kriza demokracije i današnji ratovi. Europa je ugrožena, u ovom našem srednjem vijeku, iznutra i izvana. Što trebamo napraviti da promijenimo taj otklon? Europa je izgubila svoj cilj i svoje ideale. Kako to obnoviti? Hrvatska može predstavljati jedan laboratorij kao poveznicu između Istoka i Zapada. Ova intervencija nudi filozofski pogled na jedan novi europski humanizam.

Ključne riječi: korupcija, kultura, filozofija, estetika, Europa, humanizam, demokracija, sloboda, klerikalizam, laicizam, nihilizam

VITTORIO V. ALBERTI (Rim, 1978) filozof i esejist; predavač na Papinskom Sveučilištu Gregoriana, urednik kulturnog online časopisa "SintesiDialettica.it", vodi video blog na "Huffington Post" i službenik je pri Svetoj Stolici na Odsjeku za Integralni Ljudski Razvoj (Sveta Stolica), gdje je koordinirao radionicama o mafiji i korupciji. Štoviše, surađivao je od osnutka sa Il Cortile dei Gentili o dijalogu sa nevjernicima. Neke od njegovih knjiga su: Non è un paese per laici (Bollati Boringhieri 2020); Per un nuovo umanesimo, koautor sa L. Ciotti (Solferino – Corriere della Sera 2019); Pane sporco – combattere la corruzione e la mafia con la cultura (predgovor napisao

G. Pignatone, Rizzoli 2018); Corrosione – combattere la corruzione nella chiesa e nella società, razgovor sa Peterom Turksonom (predgovor napi-sao Papa Franjo, Rizzoli 2017); Il papa gesuita (Mondadori 2014); Il concetto di pace (Libreria Editrice Vaticana 2013); Nuovo umanesimo, nuova laicità (Lateran University Press 2012); La DC e il terrorismo (Rubbettino-Istituto L. Sturzo 2008).

EUROPE OF OBJECTIVES OR OF THE END? CRISIS AND NIHILISM; AESTHETICS AND HUMANISM

Vittorio V. Alberti, PhD

Pontifical University Gregoriana, online cultural magazine
"Dialectic synthesis"

During the Cold War, west area, with its dilemmas and limits, had its own identity of freedom, justice and democracy that produced cultural sense and quality. With the fall of Berlin Wall, that coincided with the last extraordinary technical revolution, this identity entered into deep crisis, and prevailed anthropological hegemony of mercantilism and individualism, while, at the bottom of it, the fall of ideologies pointed out the age of nihilism. In brief, for thirty years exists one radical cultural crisis/corruption. And Catholic Church? It has got its inconsistencies and its clericalism, the first enemy of Christianity, and Vatican, in particular, is perceived in public opinion as expression of these characteristics. Cultural corruption, neoliberal globalization, sovereignty, nihilism, democracy crisis and current wars. Europe is endangered, in this Middle Ages of ours, from inside as well as from outside. What do we have to do to change this deviation? Europe has lost its aim and its ideal. How to restore it? Croatia can represent a laboratory as a link between East and West. This intervention offers a philosophical perspective and proposes some reconstructive ideas for a new European humanism.

Key words: corruption, culture, philosophy, aesthetics, Europe, humanism, democracy, liberty, clericalism, laity, nihilism

VITTORIO V. ALBERTI (Rome, 1978) philosopher and essayist; lecturer at Pontifical University Gregoriana, a head of online cultural magazine "*SintesiDialettica.it*", has a video blog at "Huffington Post" and is official of the Holy See at the Department of Integral Human Development (Holy See), where he coordinated a workshop about mafia and corruption. Moreover, he collaborated, from its foundation, with *Il Cortile dei Gentili*, about the dialogue with nonbelievers. Among his books are: *Non è un paese per laici* (Bollati Boringhieri 2020); *Per un nuovo umanesimo*, co-author with L. Ciotti (Solferino – Corriere della Sera 2019); *Pane sporco – combattere la corruzione e la mafia con la cultura* (preface by G. Pignatone, Rizzoli 2018); *Corrosione – combattere la corruzione nella chiesa e nella società*, dialogue with Peter Turkson (preface by Pope Francis, Rizzoli 2017); *Il papa gesuita* (Mondadori 2014); *Il concetto di pace* (Libreria Editrice Vaticana 2013); *Nuovo umanesimo, nuova laicità* (Lateran University Press 2012); *La DC e il terrorismo* (Rubbettino-Istituto L. Sturzo 2008).

DOBA TRANZICIJE: PRIJETNJE I PRILIKE

Dr. sc. Csaba Török

Teološki fakultet u Esztergomu,
Katoličko sveučilište Pázmány Péter, Budimpešta

U europskoj kulturi i društvu bilo je značajnih i nepobitnih promjena koje su utjecale na prisutnost i ulogu kršćanstva, a naročito katoličke crkve, u suvremenom kontekstu. Ovo jasno pokazuju statistički podaci. Međutim, tumačenje i analiza ovih podataka su potpuno različiti. U nekim slučajevima, oni pokazuju ogromna odstupanja. U ovom radu, na temelju kulturne dinamike vidljive u životu naših crkvenih zajednica, pokušavamo pronaći srž ovog problema i dati teološko objašnjenje ovih pojava. Svjesni različitih povijesnih i društvenih pozadina raznih regija, uvjereni smo da ujedinjena Europa stvara okruženje u kojem nastaju slični modeli i procesi, te stoga možemo govoriti o zajedničkim europskim izazovima i putevima koji su od iznimne važnosti za Crkvu i teologiju. Iako nema jednostavnih i sveobuhvatnih rješenja, svejedno možemo započeti kolektivističko i dijaloško „biva-

nje na putu", vrstu sinodalnog iskustva u razumijevanju sadašnjosti i u oblikovanju budućnosti našeg vlastitog kontinenta.

Ključne riječi: crkva i društvo, suvremena kultura, sekularizacija, nova evangelizacija, dijalog

CSABA TÖRÖK, rođen je 1979.g. u Budimpešti, svećenik Nadbiskupije Esztergom-Budapest. Studirao je teologiju u Esztergomu, u Budimpešti i na Papinskom Gregorijanskom Sveučilištu. Diplomirao je fundamentalnu teologiju u Rimu (*Eine Kritik des Inkulturationsparadigmas im Lichte des modernen Kulturbegriffs und des kulturellen Pluralismus*, 2005), doktorirao je teologiju u Budimpešti (*Nova paradigma u odnosu između vjere i kulture sa pneumatocentričkog stajališta*, 2007), post doktorat u Budimpešti (*Obnovljena katolička vizija u odnosu između Pisma i tradicije*, 2015). Profesor je fundamentalne teologije na Teološkoj Akademiji u Budimpešti, te počasni profesor na Teološkom fakultetu, Sveučilišta Pázmány Péter. Župnik u Bazilici Esztergom, Ravnatelj riznice katedrale, TV-voditelj mađarske Biskupske konferencije.

AGE OF TRANSITION: THREATS AND OPPORTUNITIES

Csaba Török, PhD

Theological College of Esztergom,
Pázmány Péter Catholic University, Budapest

There have been significant and undeniable changes in European culture and society that have affected the presence and role of Christianity, and of the Catholic Church in particular, in its contemporary context. This is clearly demonstrated by statistical data. However, the interpretation and analysis of these data are radically different. In some cases, they show radical divergences. In this paper, on the basis of cultural dynamics visible in the life of our ecclesial communities, we try to identify the roots of this problem and to give a theological account of the phenomena. Aware that historical and social backgrounds of the various regions are different, we are convinced that

the united Europe creates an environment in which similar models and processes emerge, so that we can speak of common European challenges and paths that are of eminent importance for the Church and theology. Even if there are no simple and general solutions, we can nevertheless initiate a communitarian and dialogical "being on the way", a kind of synodal experience in the understanding of the present and in the shaping of the future of our own continent.

Key words: church and society, contemporary culture, secularisation, new evangelization, dialogue

CSABA TÖRÖK born in 1979 in Budapest, priest of the Archdiocese of Esztergom-Budapest. Studied Theology in Esztergom, in Budapest and at the Pontifical Gregorian University. Licentiate in Fundamental Theology in Rome (*Eine Kritik des Inkulturationsparadigmas im Lichte des modernen Kulturbegriffs und des kulturellen Pluralismus*, 2005), PhD in Theology in Budapest (*A New Paradigm of the Relation between Faith and Culture in Pneumatocentric view*, 2007), Habilitation in Budapest (*A Renewed Catholic Vision of the Relation between Scripture and Tradition*, 2015). He is a professor of Fundamental Theology at the Theological Academy of Budapest, hon. professor at the Faculty of Theology, Pázmány Péter University, Parish Priest of the Basilica of Esztergom, Director of the Cathedral's Treasury, TV-referent of the Hungarian Catholic Bishops' Conference.

POLITIČKA DUHOVNOST I DUHOVNA POLITIKA

Dr. sc. Rafael Domingo, prof. prava

University of Navarra, Spain

U ovom predavanju, ja istražujem konceptualne veze između politike i duhovnosti, te zagovaram produhovljenje političke sfere. Ja ću objasniti zašto duhovna trijada ljubavi, pričesti i dara je duboko povezana sa političkom trijadom općeg dobra, političkog društva i vlade. Također ću razjasniti zašto su pojedinačne i kolektivne namjere i kulturne vrijednosti glavni putevi uzajamnog djelovanja politike i

duhovnosti. U drugom dijelu rada, pokazat ću da duhovnost utječe na politiku i to tako što, među ostalim: (a) daje prednost pojedincu pred političkom zajednicom; (b) podržava dematerijalizaciju političkog sustava; (c) njeguje poštivanje zakona i etike; (d) potiče ograničavanje nadmoći; (e) potiče smanjenje prisile; (f) potiče pomirbu i ujedinjenje među ljudima; (g) pomaže političkom sustavu da prebrodi neophodne dualizme; (h) podržava političko sudjelovanje i demokraciju; (i) potiče raznolikost, solidarnost i inkluziju; (j) podupire slobodu i ljudska prava; i (k) olakšava proces donošenje odluka i političkih dogovora.

Ključne riječi: politika, duhovnost, opće dobro, ustav, ljubav, zajednica, vlada

RAFAEL DOMINGO (rođen 1963.g.; doktorirao 1987.g.) služi kao Alvaro d'Ors profesor prava na Sveučilištu u Navarri u Španjolskoj. Specijalizirao je povijest prava, teoriju prava, staro Rimsko pravo, pravo i religiju i komparativno pravo. Domingo je objavio više od 30 knjiga i 150 članaka. Njegov rad preveden je na engleski, španjolski, francuski, talijanski, portugalski, njemački, ruski i japanski jezik, te je održao desetke javnih predavanja diljem Europe, Sjeverne Amerike, Južne Amerike i Japana. Njegove nedavne knjige uključuju: *The New Global Law* (Cambridge University Press, 2010.), *God and the Legal System* (Cambridge, 2016.), *Roman Law: An Introduction* (Routledge, 2018.), i *Law and Religion in a Secular Age* (Catholic University of America 2023.). Suurednik je *The Oxford Handbook on Christianity and Law* (2023.) i jedan je od suurednika *Journal of Law and Religion* (Cambridge). Njegovi članci su objavljeni u najpoznatijim časopisima pravne povijesti, prava i religije, ustavnog prava i međunarodnog prava. Domingo je također objavio više od 250 kolumni u španjolskim i latinoameričkim novinama te je intervjuiran više od 25 puta na CNN-u.

POLITICAL SPIRITUALITY AND SPIRITUAL POLITICS

Rafael Domingo, PhD, Professor of Law

University of Navarra, Spain

In this lecture, I explore conceptual connections between politics and spirituality, and I advocate for a spiritualization of the political sphere. I explain why the spiritual triad of love, communion and gift is deeply related to the political triad of common good, political community, and government. I also clarify why individual and collective intentions and cultural values are the main channels of interaction between politics and spirituality. In the second part of the article, I argue that spirituality influences politics by, among other things: (a) prioritizing the person over the political community; (b) supporting the dematerialization of the political system; (c) fostering the respect for the law and ethics; (d) encouraging the limitation of domination; (e) inspiring the reduction of coercion; (f) stimulating reconciliation and union among people; (g) helping political systems to overcome necessary dualisms; (h) endorsing political participation and democracy; (i) inspiring diversity, solidarity, and inclusivity; (j) encouraging freedom and human rights; and (k) facilitating the decision-making process and political agreements.

Key words: politics, spirituality, common good, constitution, love, community, government

RAFAEL DOMINGO (born 1963; PhD 1987) serves as Alvaro d'Ors Professor of Law at the University of Navarra, in Spain. A specialist in legal history, legal theory, ancient Roman law, law and religion, and comparative law, Domingo has published more than 30 books and 150 articles. His work has appeared in English, Spanish, French, Italian, Portuguese, German, Russian, and Japanese, and he has delivered dozens of public lectures throughout Europe, North America, Latin America, and Japan. His recent books include *The New Global Law* (Cambridge University Press, 2010), *God and the Legal System* (Cambridge, 2016), *Roman Law: An Introduc-*

tion (Routledge, 2018), and *Law and Religion in a Secular Age* (Catholic University of America 2023). He coedited *The Oxford Handbook on Christianity and Law* (2023), and he is one of the co-editors of the *Journal of Law and Religion* (Cambridge). His articles have been published in top journals of legal history, law and religion, constitutional law, and international law. Domingo has also published more than 250 op-eds in Spanish and Latin American newspapers and has been interviewed more than 25 times on CNN.

JAVNO SVJEDOČENJE VJERE NEKOĆ I DANAS. NEKE TEOLOŠKE SMJERNICE

Prof. dr. sc. Ivica Raguž

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu,
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Predavanje će pokušati dotaknuti neka teološka promišljanja o javnom svjedočanstvu vjere u Svetom pismu i u teološkoj tradiciji. Također će se ukratko spomenuti i kršćansko razumijevanje mučeništva kao vrhunskoga javnog svjedočenja vjere. Potom će se ista promišljanja primijeniti i za razumijevanje svjedočenje Evanđelja u uvjetima današnjega vremena, s osobitim osvrtom na Europu i Hrvatsku.

Ključne riječi: Javno svjedočanstvo, vjera, javnost, istina, poniznost

IVICA RAGUŽ je svećenik Đakovačko-osječke nadbiskupije, profesor dogmatske teologije na KBF-u u Đakovu i glavni i odgovorni urednik hrvatskoga uredništva Međunarodnoga katoličkog časopisa *Communio*.

PUBLIC TESTIMONY OF FAITH ONCE AND NOW. SOME THEOLOGICAL GUIDELINES

Full Prof. Ivica Raguž, PhD

Catholic Faculty of Theology in Đakovo,
Josip Juraj Strossmayer University in Osijek

This lecture will try to reflect on some theological deliberations about public testimony of faith in the Holy Scripture and in theological tradition. It will also briefly mention Christian understanding of martyrdom as the ultimate public testimony of faith. Afterwards, the same thoughts will be used for understanding the testimony of Gospel in present conditions, with special reference to Europe and Croatia.

Key words: public testimony, faith, public, truth, humility

IVICA RAGUŽ is a priest in the Archdiocese of Đakovo-Osijek, a dogmatic theology professor at KBF in Đakovo and editor-in-chief and managing editor of Croatian editorial office of International Catholic magazine *Communio*.

STOŽERI DUHOVNOSTI HRVATSKOG NARODA ZA 21. STOLJEĆE

Prof. dr. sc. Mladen Parlov

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

Kršćanska duhovnost, vjerna načelu utjelovljenja, po sebi je umjerenjena inkulturaciji, odnosno oživotvorenju u određenoj kulturi, pomažući joj ne samo da u njoj ostane živo i plodno sve njezino vlastito, a što je u suglasju s porukom Evanđelja, nego da se sve to uzdigne u viši red. Taj viši red jest svetost. Svetost je dakle najviši red oživotvorenja poruke Evanđelja u nekoj kulturi, odnosno u nekom narodu.

Sveci, kao konkretan plod ostvarenja svetosti u određenom povijesnom razdoblju, postaju svjedočanstvo učinkovitosti suradnje ljudske slobode s Božjom milošću. Svaki svetac i svetica dar su Božji cijelom čovječanstvu, ali posebno narodu iz kojega potječe dotični svetac ili svetica. Taj dar ujedno obvezuje, potiče i nadahnjuje. Kroz 20. st. milost je Božja darovala Hrvatima velike, gotovo neprocjenjive darove u osobama bl. Ivana Merza, sv. Leopolda Bogdana Mandića, bl. Miroslava Bulešića, bl. Alojzija Stepinca, bl. Marije Propetog Isusa Petković i sluga Božjega fra Ante Antića. Uz tri opće značajke hrvatske duhovnosti, vjernost Isusu Kristu, Svetoj Stolici i Majci Božjoj, u od Boga darovanim svecima i sveticama, čiji životi potiču na promišljanje i djelovanje, mogu se nazrijeti glavni pravci ili uporišne točke duhovnosti hrvatskog naroda za 21. st.: Od Ivana Merza († 1928.), Hrvati bi trebali naučiti da je Euharistija središte kršćanskog života te da ljepota liturgije može dovesti do obogaćenja duhovnog života, štoviše do svetosti; od Leopolda Bogdana Mandića († 1942.) hrvatski narod može upoznati dubine Božjeg milosrđa prema svakom čovjeku, što uključuje i poštovanje i ljubav prema odijeljenoj braći kršćanima; poruka Miroslava Bulešića († 1947.) je poruka praštanja te strpljivog podnošenja nepravdi; ta je poruka potrebna svima, a posebno svećenicima; Alojzije Stepinac († 1960.) poručuje kako je savjest svjetlo duše te kako ju se ne smije nikada pogaziti, a savjest se odgaja u susretu s Evanđeljem; Stepinac također poručuje da se istinska duhovnost može graditi jedino u jedinstvu s Petrovim nasljednikom te u krilu Katoličke Crkve; Marija Propetog Isusa Petković († 1966.), utemeljiteljica izvorne hrvatske redovničke zajednice koja se je proširila na tri kontinenta te djeluje u osam zemalja, usmjerava naš pogled prema nebeskom Ocu, koji je pun milosrđa prema svojoj djeci; to se milosrđe ne smije zadržati za sebe nego ga dijeliti sa svom Božjom djecom, posebnom s najsiromašnijima; sluga Božji fra Ante Antić († 1965.) poručuje svima, a posebno redovnicima, da budu uronjeni u Božji svijet koji je u Isusu Kristu sišao među nas; redovnici bi, po vlastitom izboru redovničkog života, trebali svjedočiti prvenstvo duhovnih stvarnosti, odnosno imati pogled usmjeren na „drugu obalu“.

Ključne riječi: Hrvati, duhovnost, svetost, Merz, Mandić, Bulešić, Stepinac, Petković, Antić, poruke

MLADEN PARLOV, svećenik Splitsko-makarske nadbiskupije, redoviti je profesor u trajnom zvanju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Na KBF-u u Splitu obavljao je u dva navrata službu prodekana za znanost te službu dekana. U više je navrata bio pročelnik katedre Povijesti kršćanske literature i nauka. U razdoblju od 2015. do 2020. bio je glavni urednik časopisa „*Crkva u svijetu*“. Na pastoralnom planu, uz službe župnog pomoćnika (Trilj) i župnika (Dugopolje), obavljao je i službu duhovnika u Centralnom bogoslovnom sjemeništu u Splitu (od 1997. do 2002.) te službu ravnatelja Nadbiskupskog sjemeništa u Splitu (od 2002. do 2013.). Objavio je više od dvije stotine i pedeset znanstvenih i stručnih radova. Uz vlastitih dvadesetak knjiga priredio je za tisak dvadesetak znanstvenih zbornika i knjiga drugih autora.

STRONG POINTS OF SPIRITUALITY OF CROATIAN PEOPLE FOR 21ST CENTURY

Full Prof. Mladen Parlov, PhD

Catholic Faculty of Theology, University of Split

Christian spirituality, faithful to the principle of embodiment, is itself oriented towards inculturation, i.e. revival in certain culture, helping it not only to remain alive and fertile all of its own in it, what is in harmony with Gospel message, but to raise all of it to higher level. That higher level is sanctity. Therefore, sanctity is the highest level of revival of Gospel message in some culture, i.e. in some nation. Saints, as concrete fruit of realization of sanctity in certain historical period, become witnesses of effectiveness of cooperation between human freedom and God's mercy. Every saint and female saint are God's gift to entire mankind, but specially to nation these saints derive from. This gift is also obliging, encouraging and inspiring. Through the 20th century, God's mercy has given to Croats great, almost priceless gifts in the persons of blessed Ivan Merz, St. Leopold Bogdan Mandić, blessed Miroslav Bulešić, blessed Alojzije Stepinac, blessed Marija Propetog Isusa Petković and God's servant frater Ante Antić. Besides three general features of Croatian spirituality: loyalty to Jesus

Christ, the Holy See and the Mother of God, in the saints and female saints given by God, whose lives encourage thinking and acting, can be seen the main directions or anchorage of spirituality of Croatian people for 21st century. From Ivan Merz († 1928), Croats should learn that Eucharist is the center of Christian life and that the beauty of Liturgy can lead to enrichment of spiritual life, moreover to the sanctity; from Leopold Bogdan Mandić († 1942) Croatian people can perceive the depths of God's mercy towards every man, that includes respect and love towards separated Christian brothers; the message by Miroslav Bulešić († 1947) is a message of forgiving and patient tolerance of injustice; that message is essential for all of us, especially for priests; Alojzije Stepinac († 1960) tells us that the conscience is the light of soul and that it should never be broken, and conscience is raised by encountering the Gospel; Stepinac also tells us that true spirituality can be built only in unity with Peter's successor in the lap of Catholic Church; Marija Propetog Isusa Petković († 1966), a founder of original Croatian monastic community that spread on three continents and acts in eight countries, directs our view towards heavenly Father, who is full of mercy for his children; this mercy should not be taken for ourselves but shared with all God's children, especially with the poorest; God's servant frater Ante Antić († 1965) tells to all, especially to monks, to be immersed into God's world that descended among us in Jesus Christ; monks should, as they have chosen monastic life themselves, testify the precedence of spiritual reality, i.e. should look towards the "other shore".

Key words: Croats, spirituality, sanctity, Merz, Mandić, Bulešić, Stepinac, Petković, Antić, messages

MLADEN PARLOV, a priest in the Archdiocese of Split-Makarska, a full professor with tenure at the Catholic Faculty of Theology, University of Split. At the KBF in Split he was two times vice dean for science and dean. On several occasions he was head of the Department of History of Christian literature and doctrine. From 2015 till 2020 he was editor-in-chief of the magazine "*Church in the world*". On pastoral plan, beside the service of assistant pastor (Trilj) and pastor (Dugopolje), he also served as priest at Central Theological Seminary in Split (from 1997 till 2002) and as princi-

pal of the Archdiocesan Seminary in Split (from 2002 till 2013). He published more than two hundred and fifty scientific and expertise works. Apart from his own about twenty books, he edited for printing around twenty scientific collections and books of other authors.

POTICAJI IVANA PAVLA II. EUROPEIZACIJI HRVATSKE

Doc. dr. sc. Emanuel Petrov

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

Vizija Europe kakvu je zagovarao Ivan Pavao II. predstavljala je veliki izazov i za hrvatski narod i Crkvu u Hrvata u doba tranzicije. Dok s jedne strane njegovi interventi beskompromisno inzistiraju na ostvarenju samostalnosti i slobode hrvatskog naroda, s druge strane predstavljaju poruku nade i duhovnog ohrabrenja te trasiraju stvarnu zadaću Crkve u obnovi identiteta naroda, prenošenju vrijednosti i jačanju duhovne dimenzije života. Tijekom Domovinskog rata papa apelira na sve svjetske države da ne bježe od teške odgovornosti obrane prava malih naroda. Na taj način pruža snažnu međunarodnu potporu priznanju Hrvatske kao suverene europske države. Dok opisuje ratne sukobe kao „tragediju koja sramoti Europu i svijet“ i „ogromnu dramu kakva se u Europi nije dogodila od kraja Drugog svjetskog rata“, papa ne zauzima radikalno pacifistički stav, nego se žestoko zalaže da se mirovni pregovori postave na široku društvenu osnovu te budu utemeljeni na dijalogu i pomirenju. Po završetku rata papa poziva sve strukture i staleže društva da se uključe u obnovu punu nade, koja će izgraditi kulturu života i civilizaciju ljubavi. Presudnu ulogu u tom nastojanju on vidi u jačanju kršćanskih vrijednosti, te nastojanju oko pravednosti i solidarnosti. U tom smislu Crkva treba biti trajan znak spasenja.

Ključne riječi: Ivan Pavao II., tranzicija, demokratizacija, Europa, integracija, identitet, evangelizacija

EMANUEL PETROV je svećenik Splitsko-makarske nadbiskupije. Na Katholisch-Theologische Fakultät, Sveučilišta „Leopold-Franzens“ u Innsbrucku u Austriji obranio je doktorsku disertaciju na temu: *„Sakramenti u djeli-ma Ivana Pavla II. – Njihova antropološka, kristološka i ekleziološka istina i euharistijsko usmjerenje“* te stekao naslov doktora teologije. Od 2019. godine je u znanstvenom zvanju docenta pri katedri Dogmatskog bogoslovlja Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu, čiji je pročelnik od 2020. godine. Predaje predmete Otajstvo Trojedinog Boga, Kršćanski govor o Bogu, Teološka antropologija i Pneumatologija. Uže područje njegovog zanimanja je proučavanje teologije Ivana Pavla II., te tema iz Teološke antropologije i Pneumatologije.

ENCOURAGEMENTS BY JOHN PAUL II IN EUROPEANISATION OF CROATIA

Assist. Prof. Emanuel Petrov, PhD

Catholic Faculty of Theology, University of Split

Vision of Europe as it was promoted by John Paul II represented great challenge as for Croatian people thus for Church in Croats in the age of transition. While on one hand his interventions uncompromisingly insist on realization of independency and freedom of Croatian people, on the other hand they represent a message of hope and spiritual encouragement and trace the real task of the Church in the restoration of national identity, transmission of values and strengthening of spiritual dimension of life. During Homeland war the Pope appeals to all countries of the world not to run away from difficult responsibility of defending the rights of small nations. In that way he gave strong international support to recognition of Croatia as sovereign European country. While describing war conflicts as “tragedy that embarrasses Europe and the world” and “enormous drama that hasn’t happened in Europe since the end of the Second World War”, the Pope does not take radically pacifist attitude, but fiercely promotes that peace negotiations are set on wider social base and founded on dialogue and reconciliation. Upon the end of the war

the Pope invites all of the structures and social classes to involve in reconstruction full of hope, that will build the culture of living and civilisation of love. The key role in these efforts he sees in strengthening of Christian values, and efforts about righteousness and solidarity. In this sense the Church should be permanent sign of salvation.

Key words: John Paul II, transition, democratization, Europe, integration, identity, evangelization

EMANUEL PETROV is the priest at the Archdiocese of Split-Makarska. At Katholisch-Theologische Fakultät, University "Leopold-Franzens" in Innsbruck in Austria he defended PhD dissertation on thesis: "*Sacraments in the works by John Paul II – Their anthropological, Christological and ecclesiastical truth and eucharistic orientation*" and obtained the title of doctor of theology. From 2019 he is an assistant professor at the Department of Dogmatic theology at Catholic Faculty of Theology, University of Split, where he is a head of department from 2020. He teaches courses Mystery of the triune God, Christian speech about God, Theological anthropology and Pneumatology. Narrow area of his interest is studying theology of John Paul II, and themes from Theological anthropology and Pneumatology.

TRANZICIJA DRUŠTVA I POTREBNA TRANSFORMACIJA PASTORALA U CRKVI U HRVATA

Prof. dr. sc. Alojzije Čondić

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

Kajem prošloga stoljeća dogodile su se velike društveno-kulturne promjene kako na europskoj razini tako i u Hrvatskoj. Prijelaz iz komunističkoga doba u demokratski sustav nije bio bezbolan. Osim obrane od velikosrpskoga nasilja na Hrvatsku trebalo je uspostaviti suverenu i međunarodno priznatu demokratsku državu. Prijelaz iz jednumnoga u višestranački sustav nije se odnosio samo na

vanjski društveno-pravni ustroj nego i na kulturni i duhovni sklop. U epohalnim promjenama važno je mjesto imala Crkva, koja je svojim radom poticala dijalog i pomirbu, zdravo društveno i duhovno okružje. U tomu smislu odgovornost prema evanđelju i narodu, uspostava zdrave demokracije i promjena pastoralne svijesti tvorila je ključni pothvat Crkve u Hrvata. Trebalo je u novim društvenim okolnostima pronaći primjerene pastoralne načine rada s obzirom na novu evangelizaciju i katehizaciju, formaciju vjernika laika te promjenu načina pastoralnoga rada. Autor se u svomu radu poticajno i kritički osvrće prema tomu razdoblju i nudi neke pastoralne smjernice pred izazovom suvremenoga demokratskog društva i sekularizacije promičući potrebu prijelaza iz tradicionalnoga pastoralala u sinodalni način crkvene svijesti i rada.

Ključne riječi: Ivan Pavao II., komunizam, demokracija, društvo, Crkva, pastoral, sinodalnost, promjena, tranzicija.

ALOJZIJE ČONDIĆ, nakon završene klasične gimnazije u Nadbiskupskom sjemeništu u Splitu, diplomirao je na Teologiji u Splitu 1995. god. Nakon obnašanja službe upravitelja župe, župnoga vikara i odgojitelja, poslan je na Papinsko sveučilište Lateran u Rim, gdje je doktorirao iz pastoralne teologije 2004. godine. Od listopada 2007. godine predaje predmete iz pastoralnoga bogoslovlja na Katoličkomu bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu, a na kojemu je obnašao službu prodekana za nastavu i dekana. Kao nastavnik surađuje s drugim teološkim fakultetima u Hrvatskoj, svoje znanstvene radove objavljuje u mnogim časopisima te obnaša razne svećeničke pastoralne službe.

TRANSITION OF SOCIETY AND NECESSITY OF PASTORAL TRANSFORMATION IN CROATIAN CHURCH

Full Prof. Alojzije Čondić, PhD

Catholic Faculty of Theology, University of Split

At the end of the previous century great socio-cultural changes have happened both on European level and in Croatia. Transition from communist age to democratic system was not painless. Besides defending from Serbian violence in Croatia, a sovereign and internationally recognized democratic state should have been established. Transition from single mindedness to multiparty system did not refer only to outer socio-legal system but also to cultural and spiritual context. In epochal changes Church had an important role, that with its work encourages dialogue and reconciliation, a healthy social and spiritual surrounding. In that sense responsibility towards Gospel and people, constitution of healthy democracy and change of pastoral consciousness made the key effort in Croatian Church. In new social circumstances appropriate pastoral ways of work should have been found considering new evangelization and catechisation, formation of lay faithful and change of pastoral way of work. In his work, the author looks back to this period encouragingly and critically and offers some pastoral guidelines for challenges of contemporary democratic society and secularization promoting the need of transition from traditional pastoral to synodal way of church consciousness and its work.

Key words: John Paul II, communism, democracy, society, Church, pastoral, synodal, change, transition.

ALOJZIJE ČONDIĆ, after finished classical gymnasium at the Archdiocesan Seminary in Split, he graduated in Theology in Split in 1995. After serving as head of parish, parish vicar and educator, he was sent to Pontifical Lateran University in Rome where he obtained his doctorate in pastoral

theology in 2004. From October 2007 he lectures courses of pastoral theology at the Catholic Faculty of Theology, University of Split, and where he was vice dean for teaching and dean. As a lecturer he cooperates with other Faculties of Theology in Croatia, his scientific works are published in a lot of magazines and he holds different clerical pastoral services.

KARIZMATSKI MODEL ŽUPE KAO ZAJEDNICE ZAJEDNICA

Izv. prof. dr. sc. Elvis Ražov

Izv. prof. dr. sc. Arkadiusz Krasicki

Teološko-katehetski odjel Sveučilišta u Zadru

U Crkvi u Hrvata se početkom novog tisućljeća počinje razmišljati o redefiniciji župe, u duhu ekleziologije Drugog vatikanskog sabora a prema potrebama suvremenih vjernika i njihovih novih životnih okolnosti, kao „zajednici zajednica“. Ona bi u tom smislu trebala izražavati novo gledanje na župu, ne više kroz „servisno/obrednu“ zajednicu, nego u središtu mora biti zajedništvo kroz promicanje oblikovanja malih crkvenih zajednica. Župnik bi u toj župi trebao biti voditelj, animator ili koordinator različitih župnih stvarnosti. Na koji način takav novi model župe odgovara hijerarhijskom i organskom shvaćanju opće i mjesne Crkve te kakva je uloga župnika kao pastira u toj novo shvaćenoj župi. Doprinos boljem razumijevanju župe i ulozi župnika u njoj može dati i rasprava između Ratzingera i Kaspera o odnosu opće i mjesne Crkve. Rasprava je potaknuta dokumentom, *O nekim aspektima Crkve shvaćene kao zajedništvo*, Kongregacije za nauke vjere iz 1992. godine, a vodila se dugi niz godina.

Ključne riječi: Župa, zajednica zajednica, zajedništvo, opća i mjesna Crkva, župnik koordinator

ELVIS RAŽOV doktorirao na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu na temu *Simboličko spasenjsko posredovanje Božje prisutnosti i dijalektička struktura Isusova bogočovještva u djelu Rogera*

Haighta u prosincu 2013. Od 2002. do 2004. studirao na Catholic University of America u Washingtonu u SAD-u. Licencirao iz dogmatske teologije (STL – Licentiate in Sacred Theology) radnjom *Logos and Spirit Christology in the work of Roger Haight*. 1990. upisao teološki studij na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu. Isti završio 1994. radnjom *Himan ljubavi iz Pavlove poslanice Korinćanima 13*. Od 1988. do 1990. studirao i završio filozofiju na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu. Zaposlen na Teološko-katehetskom odjelu Sveučilišta u Zadru u nastavnom zvanju predavača od 1. 1. 2012. 2024. izabran u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora u znanstvenom području humanističkih znanosti, polje teologija. Od 1. listopada 2015. do 2018. bio je pročelnik Teološko-katehetskog odjela. Na istom Odjelu predaje predmete iz dogmatske teologije (Presveto Trojstvo, Sakramenti, Kršćanska objava i Pneumatologija).

ARKADIUSZ KRASICKI rođen je 23. kolovoza 1976. u Swiebodzinu, Poljska gdje je završio osnovnu i srednju tehničku školu. Višu bogosloviju Družbe Duha Svetoga upisuje 1996. godine u Bydgoszczu. Postao je član Misijske družbe Duha Svetoga, a za svećenika je zaređen 8. lipnja 2003. Iste godine došao je u Hrvatsku. Državljanin je Republike Hrvatske od 2015. Nakon službi župnog vikara i župnika u Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji godine, 2006. imenovan je prvim sveučilišnim kapelanom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Tu je službu obavljao sve do 2018. Tijekom toga službovanja s ciljemnjegovanja duhovnosti tamošnjih studenata utemeljio je zajednicu DUHOS. Također, od 2011. do 2018. bio je dušobrižnik i kateheta u Dječjem domu „Klasje“ u Osijeku; Domu za odgoj djece i mladeži u Osijeku, Ustanovi socijalne skrbi u centru „Ja kao Ti“ u Osijeku. Od 2018. pomaže u pastoralu braka i obitelji te pastoralu mladih u Šibenskoj biskupiji. Od 2020. župnik je u Zablacu i Mandalini te zatvorski kapelan u Šibeniku. Po dolasku je u Šibeniku i Zadru pokrenuo biblijsko-molitvenu zajednicu suprugâi obitelji Agnes Dei. Nastavno na magisterij stečen u Poljskoj, nakon nostrifikacije diplome, nastavlja poslijediplomski doktorski studij na Katedri za dogmatsku teologiju Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Doktorsku disertaciju o temi „*Rodenje iz vode i Duha (usp. Iv 3,3-8) – egzegeza i učinci kod F. Porscha i F. Libermannâ*“ obranio je 2016. pod mentorstvom prof. dr. sc. Marija Cifraka.

Nakon nastavničkog djelovanja na KBF-u u Đakovu, od ak. god. 2016./2017. predaje na Teološko-katehetskom odjelu Sveučilišta u Zadru gdje je 2023. izabran za nastavnika u znanstveno-nastavno zvanje i radno mjesto izvanrednog profesora za znanstveno područje humanističkih znanosti, polje teologija (egzegeza).

CHARISMATIC PARISH MODEL AS COMMUNITY OF COMMUNITIES

Assoc. Prof. Elvis Ražov, PhD
Assoc. Prof. Arkadiusz Krasicki, PhD

Theological-catechetical Department, University of Zadar

At the beginning of the new millennium in Church in Croatia started thinking about redefinition of parish, in the spirit of ecclesiology of Second Vatican Council, and according to the needs of contemporary believers and their new life circumstances, as "community of communities". In that sense it should reflect new point of view towards parish, not any more as "service/ceremonial" community, but in its centre must be togetherness through promotion of shaping small church communities. In that parish pastor should be leader, animator or coordinator of different parish realities. In what way this new model of parish suits to hierarchical and organic comprehension of general and local Church and what is the role of pastor as shepherd in that newly comprehended parish. Contribution to better understanding of parish and role of the pastor in it could give discussion between Ratzinger and Kasper on relationship between general and local Church. The discussion was inspired by the document, *On some aspects of the Church comprehended as togetherness*, Congregation for the Doctrine of the Faith in 1992, and it was led for a number of years.

Key words: Parish, community of communities, togetherness, general and local Church, pastor coordinator

ELVIS RAŽOV obtained PhD at Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb in thesis *Symbolic salvation mediation of God's presence and dialectic structure of Jesus's godliness in the works by Roger Haight* in December 2013. From 2002 to 2004 he studied at Catholic University of America in Washington in the USA. Licensed in dogmatic theology (STL – Licentiate in Sacred Theology) with the work *Logos and Spirit Christology in the work of Roger Haight*. In 1990 he entered theological stud-

ies at Philosophical and Theological Institute of the Society of Jesus in Zagreb. He finished the same in 1994 with the work *Hymn of Love from the St. Paul's epistle to Corinthians 13*. From 1988 to 1990 he studied and finished philosophy at Faculty of Philosophy of the Society of Jesus in Zagreb. He worked at Theological-catechetical Department, University of Zadar as lecturer from 1st January 2012. In 2024 he was elected in scientific-teaching grade of associate professor for humanistic sciences, field theology. From 1st October 2015 to 2018 he was head of the Theological-catechetical Department. At the same Department he lectures subjects in dogmatic theology (the Holy Trinity, Sacraments, Christian revelation and Pneumatology).

ARKADIUSZ KRASICKI was born on 23rd August 1976 in Swiebodzinu, Poland where he finished primary and secondary technical school. He enters High seminary of the Society of Holy Spirit in 1996 in Bydgoszcz. He became a member of Mission society of Holy Spirit, and was ordained a priest on 8th June 2003. The same year he came to Croatia. He is a Croatian citizen since 2015. After servicing as parish vicar and pastor in the Archdiocese of Đakovo-Osijek, in 2006 he was appointed the first university chaplain of University Josip Juraj Strossmayer in Osijek. He performed this service till 2018. During this service with the aim of nourishing spirituality of students there, he founded community DUHOS. From 2011 to 2018 he was also pastor and catechist in Orphanage "*Klasje*" in Osijek; Child and youth care centre in Osijek, Social care institution in centre "*Ja kao Ti*" in Osijek. From 2018 he helps in pastoral care of marriage and family and pastoral care of youth in the Diocese of Šibenik. From 2020 he is a pastor in Zablacé and Mandalina and jail chaplain in Šibenik. Upon arrival in Šibenik and Zadar he founded biblical-praying community of wives and family Agnus Dei. Following master's degree obtained in Poland, after nostrification, he continues postgraduate doctor's study at the Dogmatic Theology Department, Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb. Doctoral dissertation on "*Birth of water and Spirit (usp. Iv 3,3-8) – exegesis and effects in F. Porsch and F. Libermann*" he obtained in 2016 under the mentorship of full prof. Marijo Cifrak, PhD. After lecturing at KBF in Đakovo, from academic year 2016/2017 he lectures at Theological-catechetical Department, University of Zadar where he was elected and works as associate professor in the field of humanistic sciences, field theology (exegesis).

SPOR(N)OST ŠKOLSKOGA VJERONAUKA U PREOBRAZBI HRVATSKOG DRUŠTVA

Izv. prof. dr. Ivica Pažin

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu,
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Činjenica da se u školi predaje jedan predmet koji se izričito bavi religijom, u javnosti svako malo izaziva određene kritike ili čak zahtjeve za njegovim dokinućem. Takvi su zahtjevi često izraz shvaćanja i tumačenja vjeronauka kao privilegiranoga mjesta Crkve unutar odgojno-obrazovnog sustava. Iz te perspektive, ako uopće stižu neke konkretnije i sadržajno prihvatljive kritike, one se zaustavljaju na vrlo površnom razumijevanju vjeronauka i njegove svrhe, a pri tom su često obojene i ideološkim, čak i netrpeljivim izrazima. O razumijevanju samoga odgoja i obrazovanja onih koji tako gledaju na vjeronauk možda je bolje ne govoriti. No, postoje i oni koji se još uvijek nisu uvjerali u navjesticu dimenziju poslanja vjeronauka u školi, u njegovu efektivnost. Ti opet promatraju vjeronauk u školi iz strogo katehetskih i evangelizacijskih obilježja, sve do te mjere da smatraju kako bi vjeronauk trebao biti garancija budućnosti kršćanske vjere na ovim prostorima. U takvim okolnostima sasvim je legitimno, dapače i potrebno, uvijek iznova propitivati svrhu i cilj vjeronauka. Čak je i znanstveno opravdano, kako to u posljednje vrijeme čine neki religijski pedagozi ili samo pedagozi na hrvatskome području, promišljati o mogućim unutarnjim preinakama ne toliko ustroja, koliko sadržaja vjeronauka. No, kamo to sve vodi? Kako se prema tomu postaviti? Kako sve to vrednovati? Spornost, dakle, Vjeronauka u školi je mnogima očito jedina perspektiva promišljanja o Vjeronauku. Sporost postizanja ciljeva Vjeronauka u svrhu preobrazbe društva, ali i Crkve, je očigledno pitanje o kojemu se smije govoriti. No, ipak, valja utvrditi: tko danas govori o obrazovanju općenito i njegovim postignućima s ciljem preobrazbe društva, taj još uvijek vjeruje u čuda! Također, onaj tko misli da Vjeronauk postoji samo radi regrutiranja novih i snažnih

vjernika, nije do kraja razumio Vjeronauk u školi, njegovu svrhu i njegove ciljeve.

Ključne riječi: Vjeronauk u školi, spornost Vjeronauka, uloga Vjeronauka u preobrazbi društva i Crkve, odgoj i obrazovanje kao društveni fenomen.

IVICA PAŽIN je izvanredni profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Predavač je kolegija iz područja religijske pedagogije, katehetike, metodike i didaktike. Predstojnik je Nacionalnog katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije od 2002. godine. Tajnik je Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za katehizaciju i novu evangelizaciju od 1998. godine. Autor je nekoliko knjiga i znanstvenih te stručnih članaka. Kao aktivni suradnik na artikuliranju svih kurikula za predškolski vjerski odgoj te za vjeronauk u školi djeluje od 1998. godine. Suradnik je također na pisanju dokumenata katehetskog područja na razini Hrvatske biskupske konferencije. Trenutno je i vršitelj dužnosti dekana Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu.

SLOWNESS/DISPUTABILITY OF SCHOOL RELIGIOUS EDUCATION IN TRANSFORMATION OF CROATIAN SOCIETY

Assoc. Prof. Ivica Pažin, PhD

Catholic Faculty of Theology in Đakovo,
University J. J. Strossmayer in Osijek

The fact that one subject that strictly deals with religion is taught at schools, in public every now and then provokes certain criticism or even requests for its elimination. These requests are often expression of perception and interpretation of religious education as privileged place of Church inside educational system. From that perspective, if any concrete and more meaningful criticism arrives, they stop at very superficial understanding of religious education and its purpose and they are often ideologically painted, even with intolerant phrases. Maybe it is better not to speak about understanding of upbringing-

ing and education itself of those who see religious education in that way. But, there are also those who are still not convinced in preaching dimension of catechetical mission in school, in its effectiveness. Those see religious education in school as strictly catechetical and evangelistic characteristics, to the point that they consider that religious education should be guarantee of future Christian faith in these areas. In circumstances like these it is entirely legitimate, moreover necessary, to question again and again the purpose and aim of religious education. It is even scientifically justified, as lately do some religious pedagogues or just pedagogues in Croatia, to reflect on possible inner changes not that much of organisation, but of the content of religious education. But where does all of this lead? How to deal with this? How to evaluate all of that? Disputability of religious education in school, though, is obviously the only perspective to many when thinking about religious education. Slowness of reaching aims of religious education for the purpose of transformation of society, but also Church, is obviously question that can be asked. But we must determine: the one who speaks about education in general and its accomplishments with the aim of transformation of society, still believes in miracles! Also, the one who thinks that religious education exists only for the purpose of recruiting new and strong believers, has not entirely understood religious education in school, its purpose and its aims.

Key words: religious education in school, disputability of religious education, the role of religious education in transformation of society and Church, upbringing and education as social phenomenon.

IVICA PAŽIN is associate professor at Catholic Faculty of Theology in Đakovo, University Josip Juraj Strossmayer in Osijek. He is a lecturer of courses in the field of religious pedagogy, catechetics, methodology and didactics. He is a head of National Catechetical office of Episcopal Conference of Croatia from 2002. He is a secretary of Council of Episcopal Conference of Croatia for catechization and new evangelization since 1998. He is the author of several books and scientific and professional articles. Since 1998 he is an active associate in articulating all curricula for preschool religious education and religious education in school. He is also an associate

in writing documents in catechetical area at the level of Episcopal Conference of Croatia. At the moment, he is an acting dean at Catholic Faculty of Theology in Đakovo.

RAZVOJ KULTURE ČITANJA SVETOGA PISMA U HRVATSKOM NARODU OD GODINE VELIKOGA ZAVJETA 1976. DO DANAS

Izv. prof. dr. sc. Domagoj Runje

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

Godine 1976. obilježavala se tisućita obljetnica smrti kraljice Jelenne s kojom je povezan nastanak hrvatskoga marijanskoga prasnvetišta u Solinu. Tada je proslavljen veliki jubilej Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata čime je započet čitav niz hrvatskih kršćanskih jubileja koji su na crkvenom području obilježili tranzicijsko vrijeme od komunizma do demokracije u Hrvatskoj. Tako je tri godine poslije, tj. 1979. u Ninu je proslavljena Branimirova godina i tom su prigodom hrvatski biskupi i vjernički puk izrekli zavjet „Hrvatska katolička obitelj dnevno moli i nedjeljom slavi misu“. Taj zavjet koji ima oblik gesla zapravo pokazuje što se u to vrijeme smatralo bitnom i prepoznatljivom oznakom katoličkoga vjerničkoga identiteta. Pri tome zapažamo da se u tom kontekstu izričito ne navodi čitanje Svetoga pisma, premda je ono sastavni dio euharistijskoga slavlja, a i osnovne kršćanske molitve poput Očenaša i zdravomarije također su biblijskoga podrijetla. S druge strane, na poticaj hrvatskih biskupa osnovan je 1978. godine pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu Institut za biblijski pastoral, a u praksi kroz posljednjih pedesetak godina doista svjedočimo razvoju kulture osobnoga, obiteljskoga i grupnoga čitanja Biblije među hrvatskim katoličkim vjernicima. U ovom radu istražujemo koliko je i kako čitanje Svetoga pisma u navedenom razdoblju utjecalo i još uvijek utječe na oblikovanje duhovnoga identiteta 'prosječnoga' hrvatskoga katoličkoga vjernika.

Gljučne riječi: Sveto pismo, kultura čitanja, hrvatska duhovnost, biblijski pastoral, Crkva

DOMAGOJ RUNJE rođen je 1973. u Sinju. Osnovnu školu i Franjevačku klasičnu gimnaziju završio je u Sinju. Studij teologije pohađao je u Makarskoj i Zagrebu gdje je diplomirao 1997. godine. Nakon jednogodišnje pastoralne službe u župi Gospe Lurdske u Zagrebu odlazi 1999. g. na poslijediplomski studij u Rim. Ondje je na Papinskom biblijskom institutu 2003. godine stekao magisterij iz Biblijskih znanosti. Iste godine upisao je doktorat na Papinskom Sveučilištu „Antonianum“ gdje je 2007. godine doktorirao teologiju s biblijskim specijalizacijom. Od 2008. godine započeo predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu gdje danas radi kao izvanredni profesor i pročelnik Katedre Svetoga pisma Staroga zavjeta. Uz fakultetske dužnosti bavi se župnim, biblijskim i hodočasničkim pastoralom.

EVOLUTION OF CULTURE OF HOLY SCRIPTURE READING IN CROATIAN NATION FROM THE YEAR OF GREAT VOW 1976 TILL TODAY

Assoc. Prof. Domagoj Runje, PhD

Catholic Faculty of Theology, University of Split

In 1976 was celebrated a thousandth anniversary of the queen Jelena's death who is connected with creation of the oldest Croatian Marian shrine in Solin. Then a great jubilee of Thirteen centuries of Christianity in Croats was celebrated and with that started the entire series of Croatian Christian jubilees that in church area marked the period of transition from communism to democracy in Croatia. Thus, three years later, i.e. in 1979 in Nin was celebrated the year of Branimir and on that occasion Croatian bishops and believers made the vow "Croatian catholic family prays every day and celebrates the mass on Sundays". That vow which has the shape of motto actually shows what was then considered as important and recognizable mark of Catholic religious identity. However, we notice that in this context reading of the Holy Scripture is not explicitly mentioned, although it is a constituent part of Eucharistic celebration, and also fundamental Christian prayers like Our Father and Hail Mary are also of biblical origin. On the other hand, encouraged by Croatian bishops the Institute

of Biblical Pastoral was founded in 1978 at Catholic Faculty of Theology of Zagreb, and in praxis in past fifty years we can really witness the development of culture of personal, family and group reading of the Bible among Croatian Catholic believers. In this work we research how much and in what way in that period has the Holy Scripture reading influenced and is still influencing shaping of spiritual identity of "average" Croatian Catholic believer.

Key words: The Holy Scripture, culture of reading, Croatian spirituality, Biblical pastoral, Church

DOMAGOJ RUNJE was born in 1973 in Sinj. He finished primary school and Franciscan classical gymnasium in Sinj. He studied theology in Makarska and Zagreb where he graduated in 1997. After one year of pastoral service in the parish of Our Lady of Lourdes in Zagreb he leaves for post-graduate study in Rome in 1999. He obtained master's degree in Biblical sciences at the Pontifical Biblical Institute in 2003. The same year he started doctorate studies at the Pontifical University "Antonianum" where he obtained doctorate in theology with biblical specialization in 2007. From 2008 he started lecturing at Catholic Faculty of Theology in Split where he still works as associate professor and head of the Holy Scripture of Old Testament department. Besides faculty duties he is engaged in parochial, biblical and pilgrimage pastoral.

STABILNOST I/ILI PROMJENA VRIJEDNOSTI U HRVATSKOM POST-TRANZICIJSKOM DRUŠTVU

**Prof. dr. sc. Krunoslav Nikodem
Silvija Bunjevac Nikodem, prof.**

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Osnovna škola Dragutina Tadijanovića, Zagreb

Jedan od ključnih teorijsko-analitičkih okvira u suvremenoj sociologiji unutar kojeg se analiziraju društvene promjene i procesi čine teorije (post)modernizacije i globalizacije. Modernizacijske teorije obuhvaćaju velike procese kao što su racionalizacija, strukturalna i

funkcionalna diferencijacija, urbanizacija, sekularizacija i individualizacija. Postmodernizacijske teorije uglavnom ističu prijepore i nedostatak smisla ovih velikih procesa, a teorije globalizacije, nominalno i sadržajno, upućuju na globalnu razinu društvenih promjena i procesa. Usljed brzih i globalnih društvenih promjena mijenjaju se i vrijednosti kao ideje o tome što je dobro, ispravno i poželjno, a nerijetko se onda mijenjaju i norme kao specifični iskazi tih vrijednosti. U tom teorijskom okviru u ovome radu analiziramo promjene vrijednosnog sustava u suvremenom hrvatskom društvu. Rad se u empirijskom smislu temelji na podacima tri vala međunarodnog istraživačkog projekta Europsko istraživanje vrijednosti (European Values Study – EVS) koja su provedena 1999., 2008. i 2017. godine. Analiza obuhvaća četiri područja (povjerenje, brak i obitelj, religija i politika). Rezultati pokazuju da naznačenom razdoblju u hrvatskom društvu dolazi do izrazitog smanjivanja institucionalnog povjerenja i smanjivanja ionako niskog društvenog povjerenja. Brak i obitelj su i dalje, uz određene promjene, visoko izražene vrijednosti. U području religije vidljivi su znakovi sekularizacije koji se više odnose na institucionaliziranu religioznost, a manje na osobnu religioznost. Također dolazi do političke polarizacije i jačanja desne političke orijentacije, te jačanja političke autoritarnosti.

Ključne riječi: hrvatsko društvo, modernizacija, sekularizacija, politička polarizacija

KRUNOSLAV NIKODEM, redoviti je profesor u trajnom izboru na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dosad je objavio nekoliko knjiga i više od pedeset znanstvenih radova. Recenzent je desetak znanstvenih knjiga i više znanstvenih radova u nacionalnim i međunarodnim znanstvenim časopisima. Oko dvadeset i pet godina radi na empirijskim istraživanjima religioznosti i sustava vrijednosti u Hrvatskoj i u Europi. Sudjelovao je na sedam međunarodnih i nekoliko nacionalnih znanstvenoistraživačkih projekata. Aktivno je sudjelovao u radu trideset međunarodnih znanstvenih konferencija u Hrvatskoj i u Europi. Od 2011. do 2023. godine bio je član predsjedništva Hrvatskoga sociološkog društva. Član je uredništva znanstvenih časopisa *Socijalna ekologija* i *Raziskave in rasprave*. Recentna publikacija: Baloban, J., Nikodem, K., Migles, S., Zrinščak, S. (ur.) (2023). *Promjene vrijednosnog sustava u demokratskoj*

Hrvatskoj. Kršćanska sadašnjost, Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

SILVIJA BUNJEVAC NIKODEM, prof., nastavnica je matematike i informatike u Osnovnoj školi Dragutina Tadijanovića u Zagrebu. 2019. godine upisala je Poslijediplomski sveučilišni studij Sociologija: vrijednosti, identitet i društvene promjene u hrvatskom društvu na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. Do sada je objavila dva znanstvena rada i aktivno s priopćenjem sudjelovala na nekoliko znanstvenih konferencija. Članica je Udruge matematičara Osijek, Odjel za matematiku, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku.

STABILITY AND/OR CHANGE OF VALUES IN CROATIAN POST-TRANSITION SOCIETY

Full prof. Krunoslav Nikodem, PhD
Silvija Bunjevac Nikodem, prof.

Faculty of Philosophy, University of Zagreb
Elementary school Dragutin Tadijanović, Zagreb

One of key theoretical-analytical frames in modern sociology that analyses social changes and processes are (post)modernisation and globalisation theories. Modernisation theories include great processes such as rationalisation, structural and functional differentiation, urbanisation, secularisation and individualisation. Post-modernisation theories mainly point out controversies and lack of meaning of these great processes, and theories of globalisation, nominally and meaningfully, point to global level of social changes and processes. Due to fast and global social changes, values such as ideas of what is good, righteous and desirable are also changing, and then norms as specific expression of these values are often changing. In this theoretical frame in this work we analyse changes of system of values in modern Croatian society. The work is based in empirical sense on data of three waves of international research project European Values Study – EVS that were conducted in 1999, 2008 and 2017. The analysis

includes four areas (trust, marriage and family, religion and politics). The results show that in specified period in Croatian society comes to extreme decrease in institutional trust and decrease of already low social trust. Marriage and family are still, with certain changes, highly accentuated values. In religious area are notable signs of secularisation that refer more to institutionalised religiousness and less to personal religiousness. It also comes to political polarisation and strengthening of right political orientation and strengthening of political authoritarianism.

Key words: Croatian society, modernisation, secularisation, political polarisation

KRUNOSLAV NIKODEM, is a full professor with tenure at the Department of sociology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb. Till now he published several books and more than fifty scientific works. He is a reviewer of ten scientific books and several scientific works in national and international scientific magazines. Around twenty-five years he works on empiric researches of religiousness and system of values in Croatia and in Europe. He participated in seven international and several national research projects. He actively participated in the work of thirty international scientific conferences in Croatia and Europe. From 2011 to 2023 he was a member of presidency of Croatian Sociological Association. He is a member of editorial office of scientific magazines *Social ecology* and *"Raziskave in"* debates. Recent edition: J. Baloban, K. Nikodem, S. Migles, S. Zrinščak (edit.) (2023), *Changes in system of values in democratic Croatia*, Kršćanska sadašnjost, Catholic Faculty of Theology University of Zagreb, Zagreb.

SILVIJA BUNJEVAC NIKODEM, prof., mathematics and ICT teacher in Elementary school Dragutin Tadijanović in Zagreb. In 2019 she entered post graduate university college Sociology: values, identity and social changes in Croatian society at Croatian Catholic University. Until now she published two scientific works and participated actively with reports on several scientific conferences. She is a member of Osijek Mathematical Society, Department of mathematics, University J. J. Strossmayer in Osijek.

NEKI ASPEKTI RELIGIOZNOSTI MLADIH. ISTRAŽIVANJE MEĐU KRIZMANICIMA NA PODRUČJU SPLITSKO-MAKARSKE NADBISKUPIJE, HVARSKJE I DUBROVAČKE BISKUPIJE

Prof. dr. sc. Jadranka Garmaz
Doris Žuro, mag. soc.

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

U radu će biti prikazani rezultati istraživanja nekih aspekta religioznosti mladih, krizmanika na području Splitsko-makarske nadbiskupije i metropolije kao dio opsežnijeg istraživanja provedenog 2020. godine na uzorku od 472 krizmanika. Opći cilj istraživanja bio je mjerenje zadovoljstva ispitanika kvalitetom priprave za krizmu. Na početku, uvest ćemo u temu religioznosti mladih iz sociološke i teološke perspektive i prikazati nekoliko recentnijih istraživanja na ovu temu u Hrvatskoj, a dalje u analizi i usporediti naše s pojedinim rezultatima navedenih. Samo istraživanje provedeno je putem anketnog upitnika, dok je metoda uzorkovanja ispitanika neprobabilistička, odnosno uzorak je bio prigodni. Osobna religioznost mladih mjerena je indikatorima religijske samoidentifikacije i važnosti vjere u životu, a aktualna učestalostu pohađanja mise te osobne i zajedničke molitve s obitelji. Rezultati istraživanja su pokazali da je religijska samoidentifikacija značajno povezana s aktualnom religioznosti ispitanika. Ispitanici koji se identificiraju kao vjernici češće odlaze na misu, učestalije prakticiraju osobnu i zajedničku molitvu s obitelji. U radu nije dokazan utjecaj varijabli spol i obrazovanja roditelja na učestalost osobne i zajedničke molitve (osobna religioznost), kao ni na učestalost odlaska na misu (aktualna religioznost). Istraživanje je ipak pokazalo povezanost veličine naselja s višim stupnjem religijske samoidentifikacije i većom učestalosti odlaska na misu.

Ključne riječi: religioznost mladih, osobna religioznost, aktualna religioznost, krizmanici

JADRANKA GARMAZ redovita je profesorica na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu. Na Leopold Franzens Sveučilištu u Innsbrucku 2002. godine stječe diplomu doktora teologije. Od 2004. do 2007. predavala je kao asistent na Katedri religiozne pedagogije i katehetike KBF-a u Splitu. U znanstveno-nastavno zvanje docentice izabrana je 2007., 2012. u zvanje izvanredne profesorice. U znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice izabrana je 2018., a 2023. godine u trajno zvanje redovite profesorice. Objavila je više knjiga, znanstvenih i stručnih radova iz područja religijske pedagogije, religijskog obrazovanja, odgoja, odgoja adolescenata i mladih, sudjelovala je u znanstvenim projektima, organizirala brojne znanstvene i stručne skupove, okrugle stolove i tribine. Član je uredničkog tima u nizu „*Kommunikative Theologie*“ u *Gruenewald verlag*, znanstvenog vijeća časopisa Österreichische Religionspädagogische Forum, glavna urednica časopisa „*Svjedok*“ SMNB, uredničkog vijeća znanstvenog časopisa „*Crkva u svijetu*“. Voditeljica je Međunarodnog interdisciplinarnog istraživačkog kruga Komunikativne teologije. Od 2022. godine predstojnica je Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije. Glavna je urednica mrežnih portala Katehetskog ureda Splitsko-makarske nadbiskupije i *Mreže Riječi*.

DORIS ŽURO doktorandica je poslijediplomskog studija sociologije na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu. Na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Splitu od 2018. godine zaposlena je kao voditeljica Službe za znanstveno-istraživačke projekte, a od ak. god. 2022./2023. na istom Fakultetu održava seminare iz kolegija Sociologije. Također, od 2019. do 2024. bila je angažirana kao vanjska suradnica Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Splitu. Tijekom studija imenovana je demonstratoricom za pomoć u nastavi na nekoliko kolegija, a za izvanredan uspjeh u studiranju nagrađena je i Dekanovom nagradom. Sudjelovala je na nekoliko znanstvenih i stručnih skupova. Objavila je nekoliko znanstvenih radova i suautorica je jedne znanstvene monografije.

SOME ASPECTS OF RELIGIOSITY AMONG YOUTH. RESEARCH AMONG CONFIRMANDS OF THE ARCHDIOCESE OF SPLIT-MAKARSKA, THE DIOCESE OF HVAR AND DUBROVNIK

Full Prof. Jadranka Garmaz, PhD
Doris Žuro, MSoc

Catholic Faculty of Theology, University of Split

The authors will present the results of research on some aspects of religiosity of youth confirmands in the Archdiocese of Split-Makarska and ecclesiastical province as a part of comprehensive study conducted in 2020 on a sample of 472 confirmands. The general objective of research was measuring their satisfaction with the quality of preparation for Confirmation. At the beginning, we will introduce the topic of youth's religiosity from sociological and theological perspective and present several recent studies on this topic in Croatia, and further in the analysis we will compare ours with the results of some of the abovementioned. The research itself was carried out by survey, while the sampling method was non-probabilistic, i.e. the sample was occasional. Personal religiosity of youth was measured by indicators such as religious self-identification and the importance of religion in life, and the actual religiosity with the frequency of attending Mass and personal and joint prayer with family. The results showed that religious self-identification significantly relates to the participant's actual religiosity. Those who identify as believers often attend Mass more and practice more personal and joint prayer with their families. In the research it was not proven the influence of the variables of gender and parents' education on the frequency of personal and joint prayer (personal religiosity) as well as on the frequency of going to Mass (actual religiosity). The research also showed a connection between the size of the settlement where participants

live with a higher degree of religious self-identification and higher frequency of going to Mass.

Key words: religiosity of youth, personal religiosity, actual religiosity, confirmands

JADRANKA GARMAZ is a full professor at the Catholic Faculty of Theology in Split. At the Leopold Franzens University in Innsbruck in 2002, she obtained a doctorate in theology. From 2004 to 2007 she taught as an assistant at the Department of Religious Pedagogy and Catechetics at the KBF in Split. She was elected to the scientific-teaching position of assistant professor in 2007, and in 2012 to the position of associate professor. She was elected to the scientific-teaching position of full professor in 2018, and to the permanent position of full professor in 2023. She published several books, scientific and professional works in the field of religious pedagogy, religious education, upbringing, education of adolescents and young people, she participated in scientific projects, organized numerous scientific and professional meetings, round tables and forums. She is a member of the editorial team in the series "*Kommunikative Theologie*" in *Gruenewald verlag*, the scientific council of the journal *Österreichische Religionspädagogische Forum*, the editor-in-chief of the magazine "*Svjedok*" SMNB, the editorial board of the scientific journal "*Crkva u svijetu*". She is the head of the International Interdisciplinary Communicative Theology Research Circle. Since 2022, she has been the head of the Catechetical Office of the Archdiocese of Split-Makarska. She is the editor-in-chief of the online portals of the Catechetical Office of the Archdiocese of Split-Makarska and *Mreže Riječi*.

DORIS ŽURO is a sociology PhD student at the Catholic University of Croatia in Zagreb. Since 2018 she has been employed at the Catholic Faculty of Theology in Split as the head of the Office for Scientific Research projects. Since the academic year 2022/2023 at the same Faculty, she has held seminars in the course of Sociology. Also, from 2019 to 2024, she was engaged as an external associate of the Department of Sociology at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Split. During her studies, she was appointed lecturer's assistant in several courses, and for her outstanding successes during her studies, she was awarded the Dean's Award. She participated in several scientific and vocational conferences. She published several scientific papers and was a co-author of one scientific monograph.

KAKO ČUTI KRIZMANIKE? - POČETAK I MODEL PRENOŠENJA VJERE KRIZMANICIMA

Izv. prof. dr. sc. Edvard Punda

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

Istraživanja provedena među krizmanicima na području Splitsko-makarske nadbiskupije, Hvarske i Dubrovačke biskupije te među svećenicima i vjeroučiteljima sa svojim rezultatima višestruko su korisna. U svom izlaganju promišljam o njima u svjetlu teologije vjere te apostolske pobudnice Evangelii Gaudium (2013.) i Direktorija za katehezu (2020.) Upravo u odgovorima koja se odnose na sakrament krizme (posebno onima vezanima uz pripravu sakramenta) može se iščita(va)ti, ne bez potrebe dublje analize, iskustvo/stav/pitanje „koje vapi za svjetlom Božje riječi“ (EG 154) ali i unutar kojih se krije proročki glas čije je oslušivanje neizostavna točka kršćanskog navještaja i kateheze. Samo imajući „osjetljivost za ono što (krizmanike) stvarno muči u njihovim životima“ (EG 155) i imajući osobno iskustvo djelotvornosti Božje riječi može se krizmanike malo po malo uvoditi u odnos s Bogom i povjerenje u Božji plan za njihov život. Tako susreti pripreme postaju i vrijeme evanđeoskog razlučivanja, makar za jedan dio pripravnika. Oni koji imaju poslanje pripreme za sakramente (svećenici, vjeroučitelji, katehete) dobro usmjerenje mogu pronaći u riječima pape Franje: „Svaki put kada se susretnemo s nekim ljudskim bićem u ljubavi, dovodimo se u situaciju da naučimo nešto novo o Bogu. Svaki put kad otvorimo oči da upoznamo drugoga, rastemo u svjetlu vjere i spoznaji Boga“ (EG 272). Drugim riječima, onaj koji priprema krizmanike, a-priori se treba staviti u situaciju učenika. I to ne samo Kristova učenika, nego učenika onih koje priprema za sakramente. Razlog je, vidimo, teološki prije nego pedagoški: „naučiti nešto novo o Bogu“, odnosno „rasti u svjetlu vjere i spoznaji Boga“.

Ključne riječi: krizmanici, prenošenje vjere, iskustvo, evanđeosko razlučivanje, spoznaja Boga

EDVARD PUNDA – svećenik Splitsko-makarske nadbiskupije od 2004. Doktorirao je 2011. fundamentalnu teologiju na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu na temu *La fede in Teresa d'Avila – Vjera kod Terezije Avilske*. Od 2008.-2011. bio je asistent na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Od 2013. predaje predmete iz fundamentalne i dogmatske teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. U znanstveno-nastavno zvanje docenta izabran je 2017., a u znanstveno-nastavno zvanje izvanrednog profesora 2023. Pročelnik je katedre Temeljnoga bogoslovlja KBF-a Sveučilišta u Splitu i voditelj poslijediplomskog studija Povijest teologije i kršćanskih institucija. Od znanstvenih djela izdavam: *La fede in Teresa d'Avila* (u cijelosti objavljena doktorska disertacija), te znanstveni članci: *Pripadnost Terezije Avilske fundamentalnoj teologiji*, *Teologija: privilegirano mjesto vjere*, *Il senso della storia. Uno sguardo teologico sulla filosofia della storia di Nikolaj A. Berdjajev*.

HOW TO HEAR CONFIRMANDS? – BEGINNING AND MODEL OF FAITH TRANSMISSION TO CONFIRMANDS

Assoc. Prof. Edvard Punda, PhD

Catholic Faculty of Theology, University of Split

The researchers conducted among confirmands of the Archdiocese of Split-Makarska, the Diocese of Hvar and Dubrovnik and among the priests and religion teachers with their results are useful in multiple ways. In my presentation I reflect on them in the light of theology of faith and apostolic exhortation *Evangelii Gaudium* (2013) and Catechetical directory (2020). Exactly in the answers about the sacrament of Confirmation (especially those connected with preparation for the sacrament) it can be read, not without need for deeper analysis, the experience/attitude/question "that cries for the light of God's word" (EG 154), but in which is hidden prophetic voice whose listening is inevitable point of Christian announcement and catechesis. Only by having "sensibility for what really bothers them (confirmands) in their lives" (EG 155) and having personal experience in efficiency of God's

word can little by little introduce the confirmands into relation with God and trust into God's plan for their life. Thus, preparation meetings also become the time of evangelical deliberation, at least for one part of trainees. Those who have mission of preparation for the sacrament (priests, religion teachers, catechists) can find good support in the words of Pope Francis: "Every time we meet with some human being in love, we bring ourselves in situation to learn something new about God. Every time we open our eyes to meet someone, we grow in the light of faith and cognition of God" (EG 272). In other words, the one that prepares the confirmands, a priori needs to put himself into pupil's position. And not only Christ's pupil, but pupils of those preparing for the sacrament. The reason, as we can see, is more theological than pedagogical: "to learn something new about God", i.e. "to grow in the light of faith and cognition of God".

Key words: confirmands, transmission of faith, experience, evangelical deliberation, cognition of God

EDVARD PUNDA – a priest of the Archdiocese of Split-Makarska from 2004. He obtained PhD in 2011 in fundamental theology at Pontifical University Gregoriana in Rome in thesis *La fede in Teresa d'Avila – Faith of Teresa of Avila*. From 2008 to 2011 he was assistant at Pontifical University Gregoriana in Rome. From 2013 he teaches fundamental and dogmatic theology at Catholic Faculty of Theology, University of Split. He was elected in scientific-teaching grade of assistant professor in 2017, and as associate professor in 2023. He is a head of Department of fundamental theology at KBF, University of Split and a head of post graduate studies History of theology and Christian institutions. From scientific work I point out: *La fede in Teresa d'Avila* (entirely published doctoral thesis), and scientific articles: *Affiliation of Teresa of Avila to fundamental theology*, *Theology: privileged place of faith*, *The sense of history*, *One theological insight into philosophy of history by Nikolaj A. Berdjajev*.

STAVOVI SVEĆENIKA SMN O KVALITETI PRIPRAVE ZA KRIZMU

Doc. dr. sc. Ivica Jurić

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu

Autor na početku promišlja o važnosti pripreme mladih za primanje sakramenta krizme u kontekstu sekulariziranog društva. Sakrament krizme je jako važan za uključivanje adolescenata i mladih u poslanje Crkve u društvu. Crkva stoga ulaže velike napore u osposobljavanje svećenika, najčešćih voditelja pripreme za krizmu. Unatoč tome kao i dvogodišnjem pastoralnom radu s pripravnicima za primanje sakramenta krizme, rezultati rada su manjkavi/diskutabilni te je potrebno preispitati postojeći model pripreme krizmanika. Naime, nakon završetka kršćanske inicijacije mladi se nedovoljno uključuju u život Crkve. Suočen sa čestim prigovorima kao i nerijetko prisutnim obostranim nezadovoljstvom, kako voditelja tako i krizmanika, autor je proveo istraživanje među svećenicima u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji (SMN) na temu kvalitete pripreme za krizmu. Cilj istraživanja bio je ispitati njihove stavove o aktualnom modelu pripreme za krizmu i njegovim mogućnostima preobrazbe. U istraživanju je sudjelovalo gotovo sto svećenika čime je obuhvaćeno više od 25% populacije (svećenici SMN) uključene u pastoral krizmanika. U radu nije dokazan utjecaj varijabli dobi ispitanika i mjesta u kojem djeluju (selo, predgrađe, grad) u odnosu na ono što smatraju najvažnijim u pripravi za krizmu. S druge strane, istraživanje je potvrdilo povezanost varijable dobi s korištenjem sredstava u pripravi za krizmu, osobnim zadovoljstvom, otvorenošću prema društvu i mišljenjem o prikladnosti dobi za krizmu. Prepoznajući kairološke elemente proizišle iz istraživanja autor u raspravi donosi i neke konkretne prijedloge kako bi priprava za krizmu bila što više misionarska i sinodalna, mjesto izgradnje i pripreme za svakodnevno življenje vjere.

Ključne riječi: Krizma, svećenici, kateheza, mladi

IVICA JURIC, rođen je 1978. godine u Splitu. Nakon završetka Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu i svećeničkog ređenja na naslov Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja (2004.) pastoralno je djelovao dvije godine u Zagrebu i dvije godine u Splitu. Na Papinskom pastoralnom institutu *Redemptor hominis* Papinskoga lateranskog sveučilišta u Rimu doktorirao je 2016. Predaje na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu predmete iz pastoralne teologije. Autor je više znanstvenih i znanstveno-stručnih radova te knjiga: *Movimenti e nuove comunità nella parrocchia*, *Possibili protagonisti della nuova evangelizzazione*, Edizioni Sant'Antonio, Norderstedt - Njemačka, 2019., prevedene i na hrvatski jezik - *Pokreti i nove zajednice u župi*, *Mogući protagonisti nove evangelizacije*, *Teološko-pastoralna prosudba*, Katolička izdavačka kuća i časopis *Crkva u svijetu*, Split, 2021. *God in a Changing Society*, Generis Publishing, Domont – France, 2022.

SMN PRIESTS' ATTITUDES ABOUT QUALITY OF PREPARATION FOR CONFIRMATION

Assist. Prof. Ivica Jurić, PhD

Catholic Faculty of Theology, University of Split

At the beginning the author reflects on importance of preparation of youth for the sacrament of confirmation in the context of secularized society. The sacrament of confirmation is very important for inclusion of adolescents and youth into mission of the Church in society. Therefore, the Church makes great efforts in education of priests, the most common leaders of preparation for confirmation. Despite this, as well as two-year pastoral work with trainees for receiving the sacrament of confirmation, results of work are inadequate/disputable and it is necessary to review the existing model of confirmands' preparation. Namely, after the conclusion of Christian initiation the young do not include enough in the life of Church. Faced with frequent objections and often present dissatisfaction of both leaders and confirmands, the author conducted a research among priests in the Archdiocese of Split-Makarska (SMN) about quality of prepa-

ration for confirmation. The objective of the research was to question their attitudes on actual model of preparation for confirmation and its possibilities to change. Almost hundred priests participated in the research which covered more than 25% of population (SMN priests) involved in pastoral of confirmands. In the research it was not proven that the variable of age and place of work of examinees (village, suburb, city) had an influence on what they considered the most important in preparation for confirmation. On the other hand, the research confirmed connection of the variable of the age with the use of funds for preparation of confirmation, personal satisfaction, openness towards society and attitude towards appropriate age for the confirmation. Recognizing kairologic elements derived from the research, in the debate the author gives some concrete proposals how to make the preparation for confirmation more missionary and synodal, the place of development and preparation for everyday living of faith.

Key words: confirmation, priests, catechesis, youth

IVICA JURIĆ, was born in 1978 in Split. After finishing Catholic Faculty of Theology in Split and ordainment to the priesthood to the title of Franciscan Province of the Most Holy Redeemer (2004) he acted pastorally for two years in Zagreb and two years in Split. At Pontifical Pastoral Institute "*Redemptor hominis*", Pontifical Lateral University in Rome he obtained doctorate in 2016. He lectures subjects on pastoral theology at Catholic Faculty of Theology, University of Split. He is the author of several scientific and scientific-professional works and books: *Movimenti e nuove comunità nella parrocchia*, *Possibili protagonisti della nuova evangelizzazione*, Edizioni Sant'Antonio, Norderstedt – Germany, 2019, translated to Croatian – *Movements and new communities in the parish*, *Possible protagonists of new evangelization*, *Theological-pastoral judgment*, Catholic publishing house and a magazine *Church in the world*, Split, 2021, *God in a Changing Society*, Generis Publishing, Domont – France, 2022.

VJEROUČITELJI I NJIHOVA UKLJUČENOST U ŽUPNU KATEHEZU

Dr. sc. Gina Šparada

Dr. sc. Nenad Palac

Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
Teološko-katehetski institut u Mostaru

Istraživanja vjeroučitelja i župne kateheze kao pojedinačnih stvarnosti učestalo je i bogato u Republici Hrvatskoj, dok je njihova međusobna povezanost manje atraktivan cilj sustavnih znanstvenih istraživanja. Detaljnije istraživanje o kvaliteti kateheze u župnoj zajednici i uključenosti vjeroučitelja u istu bila je potrebna zbog preciznog i sustavnog pristupa istraživanju navedene teme. Cilj ovoga istraživanja bio je opisati trenutnu angažiranost vjeroučitelja u župnoj katehezi na području Splitsko-makarske metropolije, te opisati neke njihove interne stavove vezane uz Crkvu i eventualnu osobnu suradnju u župnoj zajednici. U istraživanju je sudjelovala ukupno 181 osoba. Korištene su metode deskriptivne i inferencijalne statistike. Rezultati pokazuju da duljina suradnje u župnoj zajednici ima značajan i pozitivan suodnos sa dobi sudionika istraživanja te njihovim godinama radnoga staža u školi. Utvrđeno je da 30,39% ispitanih vjeroučitelja ne surađuje nikako u župnoj zajednici, dok količina i vrsta suradnje drugih sudionika varira. Kao najučestaliji način angažmana sudionici navode čitanje na misi ili članstvo u zboru. Rad je podijeljen na teoretski dio koji prikazuje vjeroučitelje u njihovoj poziciji između škole i župe, psihološke aspekte suradnje u župnoj katehezi te prethodna istraživanja o ovoj temi. U metodološkom dijelu, opisan je uzorak istraživanja zajedno s kriterijima uključenja, te su prikazani rezultati zajedno s raspravom. Ovaj rad značajan je za buduće intervjue u svrhu poboljšavanja uvjeta koji bi vjeroučiteljima olakšali angažman i zadovoljstvo osobnom suradnjom na župi.

Ključne riječi: vjeroučitelji, župna kateheza, aktivnosti, suradnja, poteškoće

GINA ŠPARADA je poslijedoktorandica na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Sudjelovala je u predavanju psiholoških i metodoloških kolegija, te u izvođenju raznih programa cjeloživotnog učenja kao što su Integrativna gestalt pedagogija ili Kooperativno učenje i logoterapijske radionice (KOLO). Završila je studij kliničke psihologije 2015. godine, a 2020. godine obranila je doktorat iz procesa žalovanja nakon gubitka voljenih osoba.

NENAD PALAC vanjski je suradnik na Teološko-katehetskom institutu u Mostaru na kojem predaje više kolegija iz religiozne pedagogije i katehetike. Također je angažiran kao vjeroučitelj u dvije osnovne i jednoj srednjoj školi na području Splitsko – makarske nadbiskupije. Doktorirao je 2022. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu na temu teološko-pastoralne relevantnosti internetskog portala za evangelizacijsko poslanje Crkve. Izvršni je urednik vjeroučiteljskog portala *Mreže Riječi*.

RELIGION TEACHERS AND THEIR INVOLVEMENT IN PARISH CATECHESIS

Gina Šparada, PhD
Nenad Palac, PhD

Catholic Faculty of Theology, University of Split
Catholic Faculty of Theology, University of Sarajevo.
Theological-catechetical Institute in Mostar

The research of religion teachers and parochial catechesis as individual realities is common and abundant in Croatia, while their mutual connection is less attractive aim of systematical scientific researches. More detailed research on catechetical quality in parochial community and involvement of religion teachers in it was necessary because of precise and systematic approach to research of mentioned theme. The aim of this research was to describe current engagement of religion teachers in parochial catechesis in the Ecclesiastical Province of Split-Makarska, and to describe some of their internal attitudes connected with Church and possible personal cooperation in parochial

community. In this research participated in total 181 persons. Methods of descriptive and inferential statistics were used. The results show that length of cooperation in parochial community has significant and positive interrelation with the age of research participants and their length of service in school. It was established that 30.39% of examined religion teachers do not cooperate in any way with parochial community, while the quantity and type of cooperation of other participants vary. As the most common way of engagement the participants specify reading in Mass or membership in a choir. The research is divided in theoretical part which shows religion teachers in their position between school and parish, psychological aspects of cooperation in parochial catechesis and previous researches on this theme. In methodological part, the sample of research is described together with the criteria of involvement, and the results are shown together with the debate. This research is significant for future interventions for the purpose of improvement of conditions that will ease the engagement of religion teachers and their satisfaction with personal cooperation with the parish.

Key words: religion teachers, parochial catechesis, activities, cooperation, difficulties

GINA ŠPARADA is post-doctorand at Catholic Faculty of Theology, University of Split. She participated in lectures of psychological and methodological courses, and held different programs of lifelong learning such as Integrative Gestalt Pedagogy or Cooperative learning and logotherapeutic workshops (KOLO). She finished studies in clinical psychology in 2015, and in 2020 she obtained doctorate in process of mourning after loss of beloved persons.

NENAD PALAC is an external associate at Theological-catechetical Institute in Mostar where he lectures several courses of religious pedagogy and catechetics. He is also engaged as a religion teacher in two elementary schools and one high school in the Archdiocese of Split-Makarska. He obtained doctorate in 2022 at Catholic Faculty of Theology in Zagreb in thesis on theological-pastoral relevancy of internet portal for evangelizing mission of Church. He is an executive director of catechists' portal *Mreže Riječi*.

Simpoziji KBF-a u Splitu:

1. Koncil u Hrvatskoj, 1995.
2. Crkva u uvjetima modernoga pluralizma, 1996.
3. Pristupi umiranju i smrti, 1997.
4. Crkva između proročkog poslanja i konformizma, 1998.
5. Iskustvo vjere danas, 1999.
6. Kršćanska nada na početku novoga stoljeća, 2000.
7. Osobna i društvena dimenzija grijeha, 2001.
8. Kršćani i politika, 2002.
9. Mjesto i uloga teologije u Crkvi i društvu, 2003.
10. Govor o Bogu jučer i danas, 2004.
11. Kršćanstvo i zdravlje, 2005.
12. Objava, objave i ukazanja, 2006.
13. Teologija i Crkva u procesima europskih integracija, 2007.
14. Vlast i autoritet – društveni i crkveni vidovi, 2008.
15. Kršćanstvo i evolucija, 2009.
16. Fenomen savjesti, 2010.
17. Teologija, lijepo i umjetnost, 2011.
18. Antropološka i religiozna dimenzija žrtve, 2012.
19. Recepcija Drugog vatikanskog sabora s posebnim osvrtom na Crkvu u Hrvata, 2013.
20. Laička država – religija – Crkva: od ideologizirane neutralnosti do prostora dijaloškog suživota, 2014.
21. Stid: višeznačnost jednog osjećaja, 2015.
22. Vjera u medijima – mediji u vjeri, 2016.
23. Vjera i sport u susretu, 2017.
24. Teologija i ekologija, 2018.
25. Crkva između iseljavanja i useljavanja, 2019.
26. Skrbi za sebe! Suvremenost jednog antičkog imperativa, 2021.
27. Papinstvo: suvremeno shvaćanje osporavanog znaka, 2022.
28. Tiranija i sloboda. Teologija u kriznim vremenima, 2022.
29. Teologija i književnost: vjera, iskustvo, umjetnost, 2023.